

УДК 343.41

 DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1203785>
Ю.В. ОРЛОВ,

доцент кафедри кримінального права і кримінології
Харківського національного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент, м. Харків, Україна; e-mail: orlov1284@ukr.net;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1981-0794>

СУТНІСТЬ ТА ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИННОСТІ: ВІД ФРАГМЕНТАЦІЇ ДО ІНТЕГРАЦІЇ НАУКОВОГО ЗНАННЯ

YU.V. ORLOV,

Ass. Professor, Chair of Criminal Law and Criminology,
Kharkiv National University of Internal Affairs,
Doctor of Law, Associate Professor, Kharkiv, Ukraine; e-mail: orlov1284@ukr.net;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1981-0794>

THE ESSENCE AND CONCEPT OF CRIMINALITY: FROM FRAGMENTATION TO THE INTEGRATION OF SCIENTIFIC KNOWLEDGE

Злочинність завжди була та залишається в колі центральних проблем кримінологічної науки, її системоутворюючим началом. І хоча на сьогоднішній день сформовано чималу кількість підходів, концепцій розуміння та визначення злочинності, можна з упевненістю стверджувати, що доктрина й досі не забезпечила єдино визнаного та релевантного онтологічної палітри бачення її природи. До нечисленних гносеологічних констант, вироблених кримінологією в площині дослідження феномену злочинності, можливо віднести хіба що розмежування її проявів та сутності, а також антропологічну приналежність й закономірну локацію у хронотопі. В решті ж її складників, включаючи головний – мімесис, субстанцію, науковий пошук є неоднорідним, ґрунтується на різних методологічних й дискурсивних підставах та, як наслідок, має відмінні результати. Останні не завжди задовольняють сучасному рівню гуманітарного знання, який, зокрема відмічається у суміжних з кримінологією науках.

Різні аспекти природи та проявів злочинності досліджувались у працях Г.А. Аванесова, Я.І. Гілінського, В.В. Голіни, І.М. Даньшина, О.М. Джужи, А.І. Долгової, В.М. Дрьоміна, А.П. Закалюка, О.М. Ігнатова, О.Г. Кальмана, О.М. Костенка, Н.Ф. Кузнєцової, В.М. Куца, І.П. Лановенка, О.М. Литвинова, О.Г. Фролова, Д.А. Шестакова та багатьох інших учених. Віддаючи належне сформованому теоретичному доробку, фундаментальному значенню висловлених зазначеними науковцями ідей, варто, все ж, зауважити

на фрагментованості, дискусійності сучасного наукового бачення сутності злочинності, що залишає чимало вільних зон для подальшого гносеологічного руху.

Принагідно зауважимо, що серед сучасних підходів до розуміння злочинності найбільш поширеними та застосовуваними є такі.

1. *Статистичний підхід* (репрезентований працями І.М. Даньшина, В.П. Ємельянова, А.Ф. Зелінського, Н.Ф. Кузнєцової, О.М. Литвака, Т.В. Шипунової та інших вчених) – один з найбільш поширених та такий, що має в своїй основі радянську кримінологічну традицію. Для нього характерним є визначення злочинності через категорію «явище» (соціально-правове, соціально-деструктивне тощо), яке виражається через сукупність (систему) злочинів, вчинених на певній території за певний проміжок часу [1, с.28; 2, с.9; 3, с.24]. Злочинність, – зазначає Т.В. Шипунова, – статистична сукупність масових видів злочинів, що характеризується певним станом, рівнем і динамікою [4, с.59].

Безсумнівними позитивними рисами цього підходу є високий операціоналістський рівень, що досягається завдяки прив'язки злочинності до її кількісних і якісних проявів. Втім, в цьому ж полягає і його недолік, адже зовнішні прояви, що складають явище, не є ідентичними сутності об'єкту пізнання, яка представлена у його феномені. Сутність злочинності, – писав Г.А. Аванесов, – основоположний момент у дослідженні всіх інших аспектів цього явища. Вона одна; з її

зміною чи зникненням змінюється чи зникає злочинність як явище [5, с.170]. Тож злочинність більш доцільно розглядати злочинність саме як соціальний феномен, що довів А.П. Закалюк у трьохтомнику академічного курсу кримінології (2007) [6, с.122–139]. Але сприйняття цієї обґрунтованої позиції тягне за собою актуалізацію наукових проблем дещо іншого роду: чим є злочинність з точки зору її феноменологічної природи, яка її генеалогія і що функціонально спонукає соціальний організм до збереження цього феномену, його іманентну присутність в ньому?

Не менш фундаментальною в цьому контексті також є проблема діалектичного поєднання широкого спектру проявів у єдиній сутності злочинності. Яким чином можуть поєднуватись у єдиному визначенні, баченні і сутності, і явища злочинності? Сутність глибше, а явище багатше, різноманітніше, але вони взаємопов'язані: сутність завжди проявляється та визначає явище, а будь-яке явище суттєве не само по собі, а у зв'язку з вираженням сутності [7, с.37]. Вочевидь, поняття злочинності не може ґрунтуватися виключно на описанні її сутності, а має враховувати і її узагальнені риси проявів. Та й, власне, категоріальність мислення, як відомо, не дозволяє досліднику оперувати інформацією у відриві від конкретної терміносистеми, науковість елементів якої серед іншого має підтверджуватись емпірично. А тому феномен і явище у понятті злочинності повинні поєднуватись у контурах універсальних дискурсивних сполук. І хоча, напевно, це – недосяжна мета, тим не менш, усвідомлення того, що явища злочинності не є її сутністю є важливим методологічним моментом.

2. *Структурно-функціональний* підхід пропонує власні варіанти відповідей на поставлені питання. Він втілений у роботах вчених, що виражають приналежність до кримінологічної школи злочинних підсистем – невсько-волзької кримінологічної школи (В.М. Бурлаков, Г.М. Горшенков, С.У. Дикаєв, А.І. Долгова, П.О. Кабанов, В.В. Колесніков, С.Ф. Мілюков, Д.А. Шестаков та ін.). Стверджується, що злочинність є соціальною властивістю відтворювати заборонені законом про кримінальну відповідальність діяння. Вона є базовою функцією суспільства та розглядається як складова девіантності в цілому. Протиправний елемент цієї властивості ґрунтується політикою держави, але її сутність виявляється позаправовою. Таким чином, на думку розробників цього підходу злочинність є явищем, межі якого визначаються не тільки і не стільки кримінальним законом, скільки суспільною

практикою та її реальною суспільною небезпечністю [8, с. 2; 9, с.6].

Визнаючи обґрунтованість та значний евристичний потенціал викладеного бачення злочинності, слід, все ж, визнати й певні труднощі його практичного використання через розмитість, нечіткість контурів аналізованого поняття. Звідси, як видається, бере свій початок й проблема кримінологічного та кримінально-правового термінологічного дисонансу, що серед іншого позначається, зрештою, на якості досліджень (втрачається єдність дискурсу), практичної значущості їх результатів. Крім того, варто, на нашу думку, погодитись і з Я.І. Гілінським у тому, що розуміння злочинності як властивості суспільства не відображає специфічність цього феномену [10, с.92]. Хоча, безумовно, ми в жодному разі не применшуємо вагомості наукових здобутків невсько-волзької кримінологічної школи, обґрунтованості використовуваного її вченими підходу. Мова лише йде про те, що він, як і будь-який інший, не позбавлений окремих недоліків. Це не дозволяє спиратися на нього як на виключний, самодостатній.

3. *Конструктивістський (релятивно-конвенційний) підхід* (Я.І. Гілінський, Ф. Зак, Н. Крісті, Д. Уолш, М. Філіпсон) тісно пов'язаний з попереднім. Під злочинністю тут розуміється відносно поширене (масове), статистично стійке соціальне явище, одна з форм девіантності, що визначається законодавцем в кримінальному законі. Також обґрунтовується неонтологічна природа злочинності: немає в реальності такого об'єкту, який був би «злочинністю» за своїми внутрішніми, іманентними властивостями, *sui generis, per se*. Вона є соціальним конструктом та існує лише в межах домовленостей (конвенцій), згідно з якими певні діяння вважаються злочинами [10, с.92].

З точки зору представників конструктивістського підходу девіація є не внутрішня властива тій або іншій дії якість, а наслідок співвідношення дій з правилами і застосування санкцій до порушника. Соціальне відхилення – це в значній мірі приписуваний статус, в ньому фіксуються не лише вчинки індивіда, але і дії людей, які оточують його [11, с.98–101; 12, с.6] Злочинність, таким чином, генерується самою системою диференційованого державного контролю та складається з тих видів поведінки та діяльності громадян, які попередньо були визначені як соціально шкідливі [4, с.62].

Загалом конструктивістська модель злочинності має перспективні ґносеологічні моменти,

що визначаються проникненням власне до політичних пластів сутності злочинності, осмислення її як деякого продукту державного управління. Звідси відкривається широка панорама детерміністичної природи злочинності, з'являється можливість досягнути глибинні основи її правової детермінації, з'ясувати суть криміногенності законодавства та державної політики в цілому.

Втім, аналізований підхід не позбавлений і окремих недоліків. Варто погодитись із Т.В. Шипуною в тому, що викликають сумніви намагання його прибічників приписати державі цілковитий волюнтаризм у справі стигматизації поведінки та діяльності громадян [4, с.62]. Дійсно, будучи по суті своїй достатньо обґрунтованими, позиції соціального конструктивізму щодо описання природи злочинності набувають невіривано ригідного характеру у разі їх абсолютизації. Більше того, зведення всієї злочинності до неонтологічного конструкту так чи інакше ставить питання: а чому ж тоді має держава протидіяти, запобігати? Мислимому образу, фантому? Очевидно, що немає достатніх підстав екстраполювати конструктивістську модель девіантності на всю злочинність. Гадаємо не потребує додаткових аргументів теза про існування так званих «вічних злочинів» (крадіжок, вбивств, розбоїв тощо), які з історико-політичним, правовим фактором корелюють в незначній мірі. Тому доцільно, все ж таки, розрізнати конструктивістську (абсолютно штучну, без потерпілих) та неконструктивістську частини злочинності. Перша – є результатом об'єктивного розростання правових режимів різної галузевої приналежності (митних, податкових, природоохоронних, безпекових, політичних і т.п.). І в цьому сенсі саме ця частина злочинності є основним ресурсом її мінливості. Друга – визначає контури сталості злочинності; її прояви в найбільшій мірі відображають її ж соціально-деструктивну сутність. Кримінальна протиправність злочинів, які складають цей вид злочинності, протягом століть лишається незмінною у провідних своїх предметно-змістовних рисах.

4. *Діяльнісний підхід* (В.М. Дрьомін, А.П. Закалюк та ін.) зміщує акцент дослідження злочинності з суспільної оцінки, генеральної властивості сформованих очікувань, відношення до поведінки, змісту норми й девіації до, власне, самої поведінки, діяльності, масових соціальних практик. Злочинність, – вказував А.П. Закалюк, – феномен суспільного життя у виді неприйнятної та небезпечної для суспільства масової, відносно стійкої, різнообумовленої кримінальної активності частини членів суспільства. Сут-

ність злочинності має змістовну предметність у діяльнісній кримінальній активності [6, с.138, 139]. Будучи результатом особливої за своїми мотивами, цілями та морально-правової оцінки предметної діяльності, злочинність виступає лише як один з проявів людської активності. Предметний характер злочинної діяльності проявляється в конкретних потребах, цілях і мотивах, що є важливою обставиною для характеристики злочинності як різновиду соціальної активності [13, с.255].

Діяльнісний підхід слід в цілому слід визнати перспективним у дослідженні природи злочинності, адже дозволяє позбутися «надлишкового абстракціонізму», максимально наблизити її бачення до безпосередніх акторів – людей, в поведінці яких вона і втілюється. Разом з тим і він не позбавлений окремих недоліків, які є підґрунтям для наукової критики та подальшої наукової дискусії. Йдеться, зокрема, про те, що, як слушно зауважує В.М. Дрьомін, ця дослідницька конструкція може бути використана для дослідження більшості як умисних, так і необережних злочинів, однак виключає можливість аналізу так званих «реактивних злочинів». Реактивні та імпульсивні злочини в більшості своїй позбавлені ознак злочинної діяльності [13, с.90–91].

5. *Системний підхід* (Г.А. Аванесов, В.Є. Віцин, Д.А. Лі, О.Г. Фролова, Л.А. Шепеленко та ін.) за якого злочинність трактується не просто як система злочинів, а як соціальна система (підсистема). Тобто в її системності вбачається сутність. Так, Г.А. Аванесов зазначав, що сутність будь-якого складного об'єкту розкривається на рівні його системного дослідження. Тому злочинність – соціальна система. Вона володіє всіма ознаками системи, головна з яких – цілісність, наявність інтегруючого начала [5, с.171]. На думку Д.А. Лі злочинність є не просто системою, в функціонально необхідною підсистемою суспільства. Без неї на суспільство очікує стагнація та занепад [14, с.50–51; 15, с.47–48].

Викладена позиція є вельми обґрунтованою та такою, що виходить із загальнонаукового системного підходу та принципу системності як складової методології діалектичного детермінізму. Немає, вважаємо, жодних суттєвих підстав для її спростування. Але застосування гносеологічної операції систематизації об'єкту пізнання ще не означає, що онтологічно цей об'єкт володіє ознаками системи. Ми поволі його таким осмислюємо, задля досягнення власних дослідницьких цілей. О. Фролова, розглядаючи злочинність як систему, сама ж, зрештою доходить

висновку: «Злочинність є лише модель реального суспільно небезпечного соціально-правового явища, в усіх цих та інших поняттях злочинності, як правило, можна умовно виділити дві чи три частини. Перша описує саме соціально-правове явище і деякі його найбільш характерні ознаки, що відбиваються (моделюються) у відповідних ознаках злочинності, друга позначає чи називає загальні ознаки системи, які мають як досліджуване соціально-правове явище, так і його модель – злочинність. Нарешті, третя частина в загальних рисах описує конструкцію моделі [16, с.11, 15]. Тож системність злочинності є результатом моделювання, тобто штучно конструйованою її властивістю.

Принагідно зауважимо, що застосування принципу системності та методу моделювання в процесі наукового пізнання є виправданим, перевірено часом та дає практичні результати. Через це ми не заперечуємо можливість та доцільність оперування ними. Втім, слід, все ж, розрізняти суб'єктивно конструйовані образи у застосуванні щодо досліджуваного явища та його об'єктивні властивості, зміст. Природа, сутність явища в принципі не може виражатися через методологічні категорії, адже останні складають спосіб, а не сам об'єкт пізнання.

Враховуючи викладені міркування, вважаємо за доцільне *сфокусувати увагу на формуванні інтегративних зв'язків між вказаними підходами*, що забезпечить єднання у різних варіаціях, наскільки це можливо, їх евристичних потенціалів. Саме в інтеграції на засадах методологічної компліментарності наукового знання вбачається можливість формування найбільш повного за сучасного рівня розвитку кримінологічної доктрини розуміння злочинності.

Вимога інтеграції, синтезу диктується самим життям, його розмаїттям. Л. фон Мізес вказував, що великим принципом космічного становлення й еволюції є диференціація та інтеграція [17, с.32]. На цьому ж акцентує увагу й В.С. Овчинський, який зазначає: «Виходячи з гносеологічного критерію, злочинність ми повинні розглядати в багатовимірній системі координат. Перерахуємо лише деякі з них: технологічна, економічна, демографічна, соціальна, політична, духовно-етична координати. Якщо уявити, що кожна з координатних осей (або шкал) має всього лише два виміри: «+» (позитивне) і «-» (негативне), то й тоді наш предмет – злочинна поведінка, злочинність – виявляється під впливом 64-х різних (2 в 6-й ступені) ситуацій» [18]. Але вони є не відстороненими одна від одної. Соціальне буття

є цілісним, а тому його виміри щільно переплітаються, взаємообумовлюючи один одного. В цій ситуації метод наукового синтезу та інтеграція, як результат його застосування, є відповідним методологічним прийомом.

Цю обставину визнає і сам В.С. Овчинський. Аналізуючи універсальні прояви людської деструктивності, вчений доходить висновку, що вони можуть бути зведені до трьох узагальнених начал, що мають місце в незалежності від сфер соціальної активності. Це – агресія, експансія та обман. Саме ці начала, як природні властивості роду людського, виражають сутність злочинності загалом [18]. Результатом інтелектуального руху в цьому напрямі стало запропоноване вченим визначення злочинності: «Злочинність – це кримінально караний множинний прояв властивої людині і його поведінці деструктивності (у формі агресії, експансії, обману і їх поєднань), параметри якої характеризують міру динамічної рівноваги соціальних інститутів і особової креативності в системі «особа – соціум»» [18]. Очевидним позитивним моментом цього визначення є поєднання в ньому вказівки і на сутність і на прояви злочинності, її іманентні зв'язки зі станом соціального організму в цілому. По суті В.С. Овчинський на інституційній площині оперує діяльнісним баченням природи злочинності: не оперуючи категоріями «діяльність», «практика», він вказує на те, що злочинність виявляється у деструктивній поведінці людей, формами якої є агресія, експансія, обман. До негативних моментів варто віднести нівелювання правового чинника; недостатність уваги до інституційної природи злочинності.

Доповненням із самостійним науковим значенням та гносеологічними засадами видається запропонований В.М. Дрьомінін ракурс дослідження, що змістовно також виявляє пізнавальну-інтегративну якість. Його суть полягає у поєднанні системного, діяльнісного й інституційного підходів, завдяки чому феномен злочинності розглядається структуровано, а його сутність корелює з відповідними функціями (дисфункціями) осередків соціальної активності. Відповідно до цього вчений зауважує, що важливо розглядати злочинність не як сукупність злочинів, або систему, масу і т.п., а як різновид широко поширеної предметної діяльності, яка формує особливий вид соціальних практик. Відтворюється не юридична абстракція – злочин, а відтворюється тип поведінки людини. Інституціоналізовані кримінальні практики, інституціоналізовані форми злочинних проявів є основою злочинності,

рушійною силою відтворення злочинності в цілому. В цьому механізмі особлива роль належить соціальним інститутам, в умовах яких кримінальна активність і реалізується [13, с.520–522]. Вважаємо викладене бачення злочинності вельми обґрунтованим та таким, що поєднує в собі низку як загальних, так і специфічних рис злочинності. Особливо варто наголосити на тому, що вказівка на інституціоналізованість злочинних проявів як їх внутрішню властивість видається корисною для вивчення саме політичної злочинності в контексті дисфункцій політики.

Отже, стислий аналіз найбільш поширених підходів (в кожному з них можливо виділити більш дрібні гносеологічні групи) до розуміння та визначення злочинності виявив достатню кількість аргументів на користь оперування інтегративним, як потенційно найбільш ефективним і у доктринальному, і в емпіричному, прикладному значеннях. Виходячи з цього, вважаємо за можливе запропонувати таке поняття злочинності: *це історично мінливий, статистично стійкий, релятивний, соціальний феномен, що виражається у масових, інституційних, суспільно небезпечних практиках, форми прояву яких мають кількісно-якісний вираз у понадсумативній сукупності злочинів, а також злочинній діяльності*. Далі – кілька пояснень щодо «специфічних» ознак злочинності, що впливають з її дефініції.

По-перше, ми акцентуємо увагу на тому, що злочинність є різновидом соціальних практик, тобто виражається в діяльності певної частини населення. Слушним в цьому аспекті є зауваження Л. фон Мізеса. Вчений, зокрема, вказує, що соціальні науки вивчають виключно довільно обрані сегменти єдиної сфери людської діяльності; *Суспільних явищ, які не ведуть свого походження від діяльності різних індивідів, не існує (курсив наш. – Ю.О.)* [17, с.229, 231]. Отже, злочинність не є ретроспективним феноменом, який фіксується постфактум, у часовому зрізі («не певній території, за певний проміжок часу»). *Злочинність існує «в режимі on-line»*, є додатковим виміром реальності, минулість та майбутність якого є лише продуктом людської уяви, абстракції. І минуле, і майбутнє – філософські категорії, що не знаходять свого прояву у форматі актуального спостереження. Злочинність же є навіть не діяльністю певної частини населення, а фрагментом життя частини населення, контури якої постійно змінюються і кількісно, і якісно.

По-друге, злочинність має форми прояву не лише у сукупності злочинів, а й злочинній діяль-

ності. Останнє розуміється нами саме на позначення актуальної онтологічної природи злочинності, що відтворюється «тут і зараз». Сукупність же злочинність за визначенням описує те, що вже відбувалося, або очікується. Тому оперування категорією «сукупність злочинів» використовується у описових, прогностичних та практико-перетворювальних цілях. Саме ця категорія і є об'єктом моделювання, зведення до системного утворення, значення чого, безумовно, є суттєвим.

По-третє, сукупність злочинів, як форми прояву злочинності, є понадсумативною, виявляє властивості, не притаманні механічній сумі одиничних складників (стійкість, мінливість, закономірності відтворення, прогнозованість, соціальні кореляції тощо).

По-четверте, злочинність є інституційним різновидом суспільно небезпечних соціальних практик. Соціальні інститути є структурно-функціональними осередками відтворення злочинності. Тож остання є з одного боку проявом дисфункції відповідних інститутів, а з другого – чинником деструкції інших інститутів, що пов'язані з тим, де вказані дисфункції виявляються та кримінально виражаються.

По-п'яте, злочинність є релятивним феноменом, що виявляється у історично, культурно, політично, юридично детермінованій відносності його змісту й меж (обсягу). Разом з тим, не йдеться про абсолютний релятивізм. А йдеться про те, що соціальний зміст злочинності неодмінно виявляє зв'язки із правовою аксіологією. Остання диференціюється як за загально-моральною, політико-культурною контраверсійністю різних соціальних груп, так і темпоральною десинхронізованістю загальнокультурного розвитку різних суспільств.

Л. фон Мізеє в цьому аспекті тонко підмічає, що концепція сучасного в різних сферах діяльності – відмінна [17, с.181]. Ба більше: відмінною виявляються й самі часові виміри сучасного як онтологічного простору. Тому цілком обґрунтованою, на нашу думку, слід визнати зауваження А.С. Кончаловського, який стверджує, що політкоректність забороняє стверджувати, що існують культури, які зараз переживають власне Середньовіччя [19, с.112]. Цю обставину також варто враховувати у розумінні релятивізму злочинності.

Тож злочинність має розумітися як соціально-конструктивістський сегмент (сфера) соціальної діяльності, який вміщує в собі незмінне антропологічне, а тому – природно зумовлене, ядро. Воно формується за рахунок тих внутрішньо

властивих деструктивних особистісних тенденцій, про які вів мову В.С. Овчинський, а саме: агресію, експансію та обман. Конкретні ж форми, контури їх проявів в різні часи, в різних суспільствах та за різних політичних, правових режимів можуть суттєво різнитися та, таким чином, набувати у своїх оцінках конвенційного характеру.

Підсумовуючи, зауважимо, що запропоноване поняття злочинності, певна річ, не може претендувати на універсальний характер й абсолютну повноту. Разом із тим слід визнати принципову неможливість досягнення останніх якостей у сфері дослідження соціальних явищ,

що вирізняються релятивізмом. Протилежне означало би помістити в межі одного визначення поліваріативний, онтологічно, праксеологічно та гносеологічно багатовимірний феномен. Можливості людської сигнальної системи в цьому сенсі виявляються вельми обмеженими. Тому будь-яке поняття злочинності, як і те, що запропоноване нами, може розглядатися виключно у телеологічному зрізі. Потреба у досягненні конкретних дослідницьких та практико орієнтованих кримінологічних цілей є умовою акцентування уваги на тих чи інших феноменологічних аспектах злочинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Курс лекцій по кримінології / И. Н. Даньшин, В. В. Голина, А. Г. Кальман, А. В. Лысодед ; под. ред. И. Н. Даньшина, В. В. Голины. Х. : Одиссей, 2007. 280 с.
2. Литвак О. М. Злочинність, її причини та профілактика. К. : Україна, 1997. 167 с.
3. Зелинский А. Ф. Кримінологія : учеб. пособ. Х. : Рубикон, 2000. 187 с.
4. Шипунова Т. В. Введение в синтетическую теорию преступности и девиантности. СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2003. 180 с.
5. Аванесов Г. А. Кримінологія. М. : Академия МВД СССР, 1984. 500 с.
6. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. Кн. 1. К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 423 с.
7. Тарасов К. Е., Черненко Е. К. Социальная детерминированность биологии человека. М. : Мысль, 1979. 366 с.
8. Шестаков Д. А. Кримінологія: краткий курс. Преступность как свойство общества. СПб. : Изд-во «Лань», 2001. 264 с.
9. Шестаков Д. А. Введение в кримінологию закона. СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2011. 75 с.
10. Гишинский Я. И. Девиантология : социология преступности, наркотизма, проституции, самоубийств и других «отклонений». СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004. 520 с.
11. Филмер П. Новые направления социологической теории / пер. с англ. Л. Г. Иониной. М. : Прогресс, 1978. 392 с.
12. Гишинский Я. И. Современные тенденции мировой кримінологии. *Кримінологический журнал ОГУЕП*. 2012. № 3 (21). С. 5–14. URL : <http://cj.isea.ru/pdf.asp?id=13277> (дата звернення : 15.10.2017).
13. Дремін В. Н. Преступность как социальная практика: институциональная теория кримінализации общества : монографія. Одесса : Юридична література, 2009. 614 с.
14. Ли Д. А. Преступность как социальное явление. М. : Русский мир, 1997. 176 с.
15. Шепеленко Л. А. Преступность как система: попытка критического анализа : монографія. Луганск : РИО ЛГУВД, 2006. 94 с.
16. Фролова О. Г. Злочинність і система кримінальних покарань (соціальні, правові та кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів) : навч. посіб. К. : АртЕк, 1997. 208 с.
17. Мизес Л. Теория и история : интерпретация социально-экономической эволюции / пер. с англ. А. В. Куряева. Москва ; Челябинск : Социум, 2013. 368 с.
18. Кондратюк Л. В., Овчинский В. С. Ещё раз о кримінологическом понятии преступления и преступности *Журнал российского права*. 2004. № 9. URL: <http://www.lawmix.ru/comm/2463> (дата звернення : 17.10.2017).
19. Кончаловский А. С. На трибуне реакционера. М. : Эксмо, 2007. 320 с.

REFERENCES

1. Dan'shin, I. N., Golina, V. V., Kal'man, A. G., & Lysoded A. V.; Dan'shin I. N., & Golina V. V. (Reds.). (2007). *Kurs lektsiy po kriminologii* [Course of lectures on criminology]. Kharkiv: Odissey (in Ukr.).
2. Lytvak, O. M. (1997). *Zlochynnist', yiyi prychnyny ta profilyaktyka* [Criminality, its causes and prevention]. Kyiv: Ukrayina (in Ukr.).

3. Zelinskiy, A. F. (2000). *Kriminologiya: ucheb. posob.* [Criminology: study. way]. Kharkiv: Rubikon (in Russ.).
4. Shipunova, T. V. (2003). *Vvedeniye v sinteticheskuyu teoriyu prestupnosti i deviantnosti* [Introduction to the synthetic theory of crime and devianc]. SPb.: Izd-vo S.-Peterb. un-ta (in Russ.).
5. Avanesov, G. A. (1984). *Kriminologiya* [Criminology]. Moskva: Akademiya MVD SSSR (in Russ.).
6. Zakalyuk, A. P. (2007). *Kurs suchasnoyi ukrayins'koyi kryminolohiyi: teoriya i praktyka* [The course of modern Ukrainian criminology: theory and practice]. u 3-kh kn. Kn. 1. Kyiv: Vydavnychyy Dim «In Yure» (in Ukr.).
7. Tarasov, K. Ye., & Chernenko, Ye. K. (1979). *Sotsial'naya determinirovannost' biologii cheloveka* [Social determinism of human biology]. Moskva: Mysl' (in Russ.).
8. Shestakov, D. A. (2001). *Kriminologiya: kratkiy kurs. Prestupnost' kak svoystvo obshchestva* [Criminology: a short course. Crime as a property of society]. SPb.: Izd-vo «Lan'» (in Russ.).
9. Shestakov, D. A. (2011). *Vvedeniye v kriminologiyu zakona* [Introduction to the criminology of the law]. SPb.: Izd-vo «Yuridicheskiy tsentr Press» (in Russ.).
10. Gilinskiy, YA. I. (2004). *Deviantologiya : sotsiologiya prestupnosti, narkotizma, prostitutsii, samoubiystv i drugikh «otkloneniy»* [Deviantology: sociology of crime, narcotism, prostitution, suicide and other «deviations»]. SPb.: Izd-vo «Yuridicheskiy tsentr Press» (in Russ.).
11. Filmer, P. (1978). *Novyye napravleniya sotsiologicheskoy teorii* [New directions of sociological theory]. Moskva: Progress (in Russ.).
12. Gilinskiy, YA. I. (2012). *Sovremennyye tendentsii mirovoy kriminologii* [Modern trends of world criminolog]. *Kriminologicheskii zhurnal OGUEP*, (3/21). 5–14. Retrieved from: <http://cj.isea.ru/pdf.asp?id=13277> (in Russ.).
13. Dremin, V. N. (2009). *Prestupnost' kak sotsial'naya praktika: institutsional'naya teoriya kriminalizatsii obshchestva: monografiya* [Crime as a social practice: the institutional theory of the criminalization of society: a monograph]. Odessa: Yurydychna literatura (in Russ.).
14. Li, D. A. (1997). *Prestupnost' kak sotsial'noye yavleniye* [Crime as a social phenomenon]. Moskva: Russkiy mir (in Russ.).
15. Shepelenko, L. A. (2006). *Prestupnost' kak sistema: popytka kriticheskogo analiza: monografiya* [Crime as a system: an attempt at critical analysis: a monograph]. Lugansk: RIO LGUVD (in Russ.).
16. Frolova, O. H. (1997). *Zlochynnist' i systema kryminal'nykh pokaran' (sotsial'ni, pravovi ta kryminolohichni problemy y shlyakhy yikh vyrishennya za dopomohoyu lohiko-matematichnykh metodiv) : navch. posib.* [Crime and the system of criminal punishments (social, legal and criminological problems and ways of their solution by means of logic-mathematical methods): teach. manua]. Kyiv: ArtEk (in Ukr.).
17. Mizes, L. (2013). *Teoriya i istoriya : interpretatsiya sotsial'no-ekonomicheskoy evolyutsii* [Theory and history: the interpretation of socio-economic evolution]. Moskva; Chelyabinsk: Sotsium (in Russ.).
18. Kondratyuk, L. V., & Ovchinskiy, V. S. (2004). *Yeshcho raz o kriminologicheskoy ponyatii prestupleniya i prestupnosti* [Once again about the criminological concept of crime and crime]. *Zhurnal rossiyskogo prava*, (9). URL: <http://www.lawmix.ru/comm/2463> (in Russ.).
19. Konchalovskiy, A. S. (2007). *Na tribune reaktionera* [On the tribune of the reactionary]. Moskva: Eksmo (in Russ.).

Надійшла 23.11.2017

Орлов Ю. В. Сутність та поняття злочинності: від фрагментації до інтеграції наукового знання. Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2017. № 5. С. 271–278. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_5_43.pdf

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1203785>

Здійснено аналітичний огляд основних сучасних наукових підходів до розуміння злочинності. Відстоюється думка про фрагментованість загальнотеоретичних кримінологічних знань про злочинність та необхідність синтезу їх окремих елементів на компліментарних методологічних засадах. Запропоновано інтегративне поняття злочинності, що виходить з конструктивістської, діяльнісної, інституційної та релятивної її природи як соціального феномену.

Ключові слова: злочинність, сутність, прояв, діяльність, релятивізм, інститут

Орлов Ю.В. Сущность и понятие преступности: от фрагментации до интеграции научного знания

Осуществлен аналитический обзор основных современных научных подходов к пониманию преступности. Отстаивается мысль о фрагментированности общетеоретических криминалогических знаний о преступности и необходимости синтеза их отдельных элементов на комплиментарных методологических основаниях. Предложено интегративное

понятие преступности, исходящее из конструктивистской, деятельностной, институциональной и релятивной ее природы как социального феномена.

Ключевые слова: преступность, сущность, проявление, деятельность, релятивизм, институт

Orlov Yu.V. The Essence and Concept of Criminality: from Fragmentation to the Integration of Scientific Knowledge

The article is dedicated to the problems of understanding criminality. It is determined that among the modern approaches to understanding crime the most common and applicable are: 1) a statistical approach, which is characterized by the definition of crime through the category of «phenomenon» (socio-legal, social-destructive, etc.), which is expressed through the totality (system) of crimes committed in a certain area for a certain period of time. Positive features of this approach are a high operational level, which is achieved through the attachment of crime to its quantitative and qualitative manifestations; 2) a structural-functional approach, according to which crime is a social property to reproduce prohibited by the law on the criminal liability of the act. It is the basic function of society and is considered as a component of deviance in general. The wrongful element of this property is based on the state's policy, but its essence turns out to be out of the question; 3) a constructivist (relational-convention) approach, in which criminality here refers to the relatively widespread (mass), statistically stable social phenomenon, one of the forms of deviance, which is determined by the legislator in the criminal law. It also substantiates the neontological nature of crime: there is no such object in reality that would be «crime» in its internal, inherent properties, «sui generis», per se; 4) an activity approach that shifts the emphasis of crime research on social assessment, the general character of the current expectations, the attitude towards behavior, the content of the norm and deviation to, actually, the very behavior, activity, mass social practices.

An integrative concept of criminality has proposed on the ground of proceeding from constructivist activity, institutional and relational essence as a social phenomenon. This will ensure unity in various variations, to the extent possible, of their heuristic potentials. It is in the integration on the principles of methodological complementarity of scientific knowledge that the possibility of forming the most complete at the current level of development of the criminological doctrine of understanding crime is seen.

An analytical review of the main modern scientific approaches to the understanding of criminality has been carried out. In has been advocated the idea of general theoretical criminological knowledge about criminality fragmentation and the need for the synthesis of their individual elements on a complementary methodological basis.

Key words: crime, essence, manifestation, activity, relativism, institute